

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.289>

УДК 027.021:025.5]:316.77:[616.98-036.22:578.834 COVID-19]

Сергій Кулицький,

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: kulitskysp@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-1807>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІСТРУКТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджується взаємозв'язок пандемії COVID-19 і соціальних комунікацій в Україні, які є поліструктурним інформаційним процесом. Поліструктурний підхід до соціально-комунікативного дослідження пандемії COVID-19 базується на аналізі взаємозв'язку впливу соціальних комунікацій, обумовлених пандемією, на різні сфери життя суспільства. Пандемія COVID-19 викликала появу соціальних комунікацій медичного, економічного та соціально-політичного змісту, що мали зворотний вплив на перебіг пандемії.

Ключові слова: змістовий дисбаланс, інформація, когнітивний дисонанс, наукова бібліотека, пандемія COVID-19, поліструктурна соціальна комунікація, соціальні комунікації.

Перетворення традиційних бібліотек на сучасні інформаційно-аналітичні центри вимагає вдосконалення їх роботи відповідно до нових вимог і викликів, що постають перед суспільством. Таким глобальним викликом, починаючи з кінця 2019 р., стала пандемія коронавірусної хвороби COVID-19. Це – складний медико-біологічний процес, що впливає на різні сфери життєдіяльності суспільства – соціально-психологічну, економічну, політичну, культурну і, звичайно, інформаційну. Причому функціонування інформаційної сфери забезпечує життєдіяльність усіх ланок суспільства. Тому пандемію COVID-19 та її наслідки доцільно розглядати як поліструктурну соціальну комунікацію. Об'єктивно основою поліструктурного характеру цієї комунікації є взаємопов'язане функціонування згаданих вище сфер життєдіяльності суспільства. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики можуть зробити наукові бібліотеки з їх інформаційною базою і кваліфікованими працівниками.

Але через новизну та надзвичайну динамічність пандемії COVID-19, як глобального процесу, поточне дослідження багатьох її аспектів, у тому числі й соціально-комунікативного, у світі й, особливо, в Україні ще не достатньо відповідає вимогам ефективного подолання цієї хвороби та її соціально-економічних наслідків. Утім, вже з початку розвитку епідемії коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні фахівцями Центру дослідження соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) було підготовлено ряд оглядових й аналітичних робіт. Серед останніх можна згадати праці О. Ауліна [1], І. Беззуб [2], О. Ворошилова [3], С. Закірової [4], С. Кулицького [5], у яких, поряд з іншими, висвітлюються деякі соціально-комунікативні аспекти пандемії COVID-19. Ґрунтовні оцінки розвитку пандемії COVID-19 подавались і деякими авторами в ЗМІ. Зокрема, до цієї категорії можна віднести публікації С. Єсилевського [6] та Й. Зісельса [7]. Крім того, ЗМІ, принаймні до початку повномасштабної війни Росії проти України, регулярно наводилися великі обсяги фактичного матеріалу стосовно розвитку COVID-19 в Україні та світі, а також різноманітні експертні оцінки.

Соціальні аспекти (у широкому тлумаченні цього поняття) пандемії COVID-19 стали предметом досліджень ряду вітчизняних та іноземних науковців. Серед українських авторів, насамперед, треба звернути увагу на книгу Г. Почепцова [8]. У ній ця хвороба розглядається як глобальний чинник активізації та трансформації соціально-комунікативної діяльності. Автор досліджує, як саме поява та поширення COVID-19 дала поштовх спалаху міжнародних інформаційно-психологічних війн з активною участю провідних держав світу. Він детально розглядає поширення дезінформації, фейків, конспірологічних теорій змови на тему пандемії COVID-19 у функціонуванні масової комунікації. Утім, деякі соціально-комунікативні аспекти пандемії COVID-19, що заслуговують на більшу увагу, згадуються ним побіжно. Це стосується, наприклад, впливу пандемії COVID-19 на глобальну й національні економіки, ряду інших питань. До того ж книгу Г. Почепцова було підписано до друку в серпні 2020 р. Тому поза його увагою залишилися деякі соціальні процеси у світі й в Україні, спровоковані впливом пандемії COVID-19.

Деяким питанням гібридної війни в умовах пандемії COVID-19, дотичним до функціонування соціальних комунікацій, присвячено статтю директора Книжкової палати України, професора М. Сенченка [9]. Однак значна частина положень його статті базується на умовиводах з доповіді радника російського президента С. Глазьева без належної уваги

до альтернативних поглядів, що робить цю статтю доволі тенденційною. А нечисельні інформаційно-комунікативні аспекти поширення COVID-19 розглядаються в цій роботі побіжно та фрагментарно.

Вельми тенденційними і необґрунтованими видається й ціла низка умовиводів щодо перебігу COVID-19 у світі і в Україні, наведених у статті завідувача відділу моніторингу засобів масової інформації Книжкової палати України М. Онищука. Тим більш, що цей автор, із посиланням на російські сайти, повторює наративи російської пропаганди про «функціонування на території нашої держави низки біологічних лабораторій військового відомства США». І хоча М. Онищук заявив, що «основною метою статі є вивчення, аналіз та узагальнення порушеної проблеми в системі соціальних комунікацій», але на практиці ця мета не реалізована саме через його тенденційний і недостатньо обґрунтований підхід до дослідження задекларованої проблеми [10].

У працях ряду науковців розглядається робота бібліотек в умовах пандемії COVID-19. Зокрема, у статті Т. Коваль, В. Горевої, Т. Кулаковської, Л. Матвійчук зроблено акцент на організаційних аспектах і результатах наукової та бібліотечно-інформаційної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за умов карантину через пандемію COVID-19 [11]. Огляд аналогічного досвіду іноземних бібліотек за умов пандемії COVID-19 представлено в роботі С. Спіріної [12]. А. Кубко розглядає результати застосування науково-аналітичної системи «Бібліометрика української науки» для обчислення стресової динаміки наукометричних показників вітчизняної медичної галузі за умов пандемії COVID-19 [13]. Тобто, по суті, ідеться про вплив поширення зазначеної хвороби на змістовний розвиток однієї з форм соціальних комунікацій. Схожа проблематика висвітлена в тезах О. Натарова, який висвітлює роль бібліотек у популяризації наукових знань у контексті протидії дезінформації щодо COVID-19 [14].

У низці наукових праць з проблем економіки, розвитку ринку праці та державного управління побіжно розглядаються деякі соціально-комунікативні аспекти перебігу пандемії COVID-19. Так, у статті І. Федулової та М. Джулай насамперед «розглянуто основні ризики українських виробників від запровадження карантинних заходів відповідно до пандемії COVID-19. Визначено пріоритети видів економічної діяльності для подолання цих ризиків у процесі відновлення розвитку економіки України» [15]. А в статті І. Крилової та Т. Іваненко «проаналізовано вплив наслідків COVID-19 на зростання соціальних ризиків». Зокрема, «очікується зростання рівня бідності у всіх типах домогоспо-

дарств України (особливо підвищений ризик у домогосподарств з дітьми) та збільшення рівня безробіття» [16]. Механізми реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я під час пандемії COVID-19 на засадах партнерства в суспільно-владній взаємодії досліджуються в роботі О. Чорного [17]. Огляд впливу COVID-19 на функціонування взаємопов'язаних ринків праці України й Польщі здійснила К. Спицька [18].

Водночас значне зростання числа праць з проблем перебігу пандемії COVID-19 призводить до швидкого збільшення обсягів прагматичного інформаційного шуму, що супроводжує дослідження цієї пандемії. При цьому відчувається певна нестача наукових досліджень із соціально-комунікативної проблематики пандемії COVID-19. Наявні роботи, як правило, не розглядають інформаційну атмосферу пандемії як цілісний соціально-комунікативний феномен, тоді як історія розвитку COVID-19 засвідчує величезну роль саме соціально-комунікативного чинника в зазначеному процесі.

Тому **метою цієї статті** є дослідження пандемії COVID-19 саме як поліструктурної соціальної комунікації та визначення можливого науково-аналітичного внеску бібліотек у боротьбу з нею та подолання її наслідків. В. Ільганаєва визначає соціальні комунікації як «обмін інформацією між різними соціальними суб'єктами, який водночас є рухом смислів у соціальному часі та просторі» [19, с. 296–299]. Але практика комунікативної діяльності свідчить, що це визначення потребує певних коректив. Доволі часто соціальні комунікації здійснюються лише у формі передачі інформації від її відправника (адресанта) до отримувача (адресата) без відповідного зворотного зв'язку між цими соціальними суб'єктами. Наприклад, це стосується телевізійних передач, зміст яких впливає на поведінку глядачів.

Тому в рамках поліструктурного дослідження соціальних комунікацій, їх доцільно розглядати як механізми інформаційної / інформаційно-аналітичної діяльності різних соціальних суб'єктів, результати якої проявляються в їх поведінці, незалежно від того, відбувається при цьому безпосередній обмін повідомленнями з іншими суб'єктами чи має місце лише отримання інформації адресатами.

Наведене вище обумовлює доцільність застосування підходу до аналізу функціонування соціальних комунікацій як до інформаційної оболонки, що формує поведінку різних соціальних суб'єктів і суспільства загалом [20]. Такий підхід дає змогу запобігти недооцінці ролі психологічних механізмів сприйняття інформації різними учасниками комунікації. Вплив різних учасників соціальних комунікацій на цей процес залежить

не лише від того, є вони відправниками чи отримувачами інформації, а й від їхніх інтересів і ряду інших чинників. Наприклад, комерційні інтереси ЗМІ, як показує досвід їх функціонування, можуть вступати в певні суперечності з вимогами усебічного й неупередженого висвітлення певної ситуації, розвитку певного об'єкта.

У цьому разі цілком закономірно постає питання про механізми перевірки достовірності тих чи тих повідомлень, що подаються ЗМІ. Вважається, що для перевірки достовірності повідомлення зі ЗМІ достатньо виявити аналогічні за змістом повідомлення в інших ЗМІ. Але робота ЗМІ та практика здійснення інформаційно-психологічних операцій свідчить, що цього може бути недостатньо. Повідомлення в різних ЗМІ можуть бути ретрансляцією інформації з одного джерела. Це притаманно, наприклад, сенсаційним повідомленням, оскільки подача сенсаційного повідомлення є важливим чинником конкурентоспроможності та комерційного успіху ЗМІ на інформаційному ринку. При цьому «сенсація» може бути результатом саме незбалансованого подавання інформації, у тому числі й завдяки певній розстановці акцентів. Аналіз повідомлень щодо перебігу пандемії COVID-19 засвідчив, що подібні «сенсації», так чи так, були представлені в різних ЗМІ.

Тому оцінка достовірності повідомлень ЗМІ повинна базуватися на законах логіки та урахуванні механізмів функціонування індивідуальної та соціальної психології. Причому, за наявності репрезентативного масиву статистичної інформації, логічний аналіз змісту повідомлень варто поєднувати з методами статистичної перевірки інформації. До речі, значний матеріал для дослідження перебігу пандемії COVID-19 надають джерела різноманітної міжнародної статистичної інформації, які доступні через інтернет. Зокрема, таким джерелом є статистичні дані на вебсайті Worldometer, визнаному Американською бібліотечною асоціацією (ALA) одним з найкращих вебсайтів безкоштовних довідників [21].

Стосовно ж суті поліструктурного підходу до соціально-комунікативного дослідження пандемії COVID-19, то, на думку автора цієї роботи, він полягає у наступному. Складні соціально-економічні явища / процеси мають різноплановий характер, що передбачає дослідження їх структури та механізмів функціонування як складного, різноякісного й водночас цілісного об'єкта, у якому дія повідомлень однієї тематичної спрямованості причинно-наслідковими відносинами функціонально пов'язана з повідомленнями іншої тематичної спрямованості.

Зокрема, попри свою біологічну й медичну основу, перебіг пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 найтіснішим чином пов'язаний

з економічними, соціально-психологічними, політичними та іншими процесами життєдіяльності людства. Тому для соціально-комунікативного дослідження цього феномену доцільно застосовувати секторальний підхід з одночасним аналізом інформаційної взаємодії між різними сферами життєдіяльності суспільства, на які впливає перебіг пандемії COVID-19.

Для розуміння механізмів взаємозв'язку між соціальними комунікаціями в різних сферах життєдіяльності суспільства під впливом пандемії COVID-19, такі механізми доцільно досліджувати на базі положень гуманістичної психології, сформульованих американським психологом А. Маслоу. Хоча, і з деякими корективами. Він вважав, що потреби людини є вродженими й організовані в ієрархічну систему пріоритетів. На найнижчому (базовому) рівні знаходяться фізіологічні потреби, далі йдуть потреби в довготерміновому виживанні та стабільності, а на найвищому рівні ієрархії – потреби людини в самореалізації. А. Маслоу припускав, що іноді можуть бути винятки з такої ієрархії мотивів людської діяльності. На додаток до своєї ієрархічної концепції мотивації людської поведінки А. Маслоу виділив ще дві глобальні категорії мотивів: дефіцитарні мотиви і мотиви зростання. Дефіцитарні мотиви дещо ширші, ніж потреби низького рівня в мотиваційній ієрархії людини. Особливо це стосується фізіологічних потреб людини та її потреб у безпеці. А мотиви зростання пов'язані з прагненням до самореалізації [22, с. 482–497]. Утім, на соціально-комунікативну діяльність українців, особливо на початку пандемії COVID-19, найбільше впливали саме дефіцитарні мотиви їх поведінки.

Для адекватного розуміння соціально-комунікативного супроводу пандемії COVID-19 варто враховувати й механізми масової поведінки людей. Це стосується феноменів зараження, наслідування та навіювання. Зараженням є передача емоційного стану між суб'єктами поряд зі змістовно-інформаційним контактом між ними. Часто це відбувається у стані афекту, в екстремальній ситуації. Емоційне сприйняття інформації суб'єктом, особливо коли існує дефіцит часу на її осмислення, призводить до наслідування поведінки. А поєднання емоційного та змістовного й водночас некритичного сприйняття інформації може тягнути за собою феномен навіювання [23, с. 70–88].

Під час пандемії COVID-19 комунікації, пов'язані саме з медико-біологічними аспектами її перебігу, відігравали провідну роль у структурі соціальних комунікацій, пов'язаних з подіями навколо цієї хвороби. Але особливо великою була їх роль на початку пандемії, що цілком законо-

мірно. Адже попередні пандемії такого масштабу людство переживало, маючи при цьому значно менші можливості для боротьби з цими пандеміями та їх соціально-економічними наслідками, не говорячи вже про глобальний характер сучасних інформаційних процесів, включаючи карколомну швидкість поширення інформації. Це, зокрема, стосується порівняння пандемії COVID-19 та її наслідків із сумнозвісною пандемією іспанського грипу («іспанки»), що вразив людство наприкінці Першої світової війни. Такі порівняння доволі часто наводились у ЗМІ, особливо на початку поширення COVID-19 в Україні.

Водночас сучасний рівень розвитку транспортних та інформаційних комунікацій сприяв швидкій зміні ситуації з перебігом пандемії COVID-19, що впливало на поведінку величезної кількості людей та на швидкість старіння відповідної інформації за критерієм доцільності її використання для розв'язання практичних завдань. Глобальний характер пандемії COVID-19 обумовлює необхідність проводити дослідження ситуації в Україні саме в міжнародному контексті. Загалом кумулятивний вплив перелічених чинників посилював ступінь невизначеності ситуації з перебігом коронавірусної хвороби COVID-19 на початковому етапі її поширення. Це негативно впливало і на поведінку населення, і на організацію боротьби з поширенням COVID-19 у багатьох країнах, включаючи Україну.

Уявлення про міжнародні канали поширення COVID-19 необхідне для адекватного розуміння соціально-комунікативних процесів, які супроводжують розповсюдження цієї хвороби в Україні. Адже змістове наповнення соціальних комунікацій з приводу COVID-19 в Україні змінювалося відповідно до збільшення числа хворих на коронавірус у нашій державі. COVID-19 у світі поширювався з певним лагом запізнення завдяки міграціям населення, насамперед туристичним і трудовим.

Утім, Україна, завдяки своєму географічному положенню відносно основних центрів поширення COVID-19 у світі та деяким соціально-економічним бар'єрам для міжнародної міграції, на початку пандемії мала певні переваги в боротьбі з цією хворобою порівняно з країнами Західної та Центральної Європи, звідки COVID-19 найімовірніше і поширився в Україні.

Станом на 23 березня 2020 р. найбільше хворих на COVID-19 було зафіксовано в Китаї, Італії, США, Іспанії та Німеччині. Прикметно, що європейські країни з п'яти світових лідерів, за числом хворих на той момент на COVID-19, є місцем паломництва туристів з Китаю, особливо Італія та Іспанія. Тоді як Україна не є центром міжнародного туризму.

До речі, згадані вище Італія, Іспанія та Німеччина теж вельми популярні в українських трудових мігрантів. Останні також виступали носіями COVID-19. А Україна на той момент займала 93-тє місце у світі за числом хворих на COVID-19.

Для своєчасної діагностики та недопущення катастрофічного поширення COVID-19 в Україні виняткове значення мало також тестування населення на наявність коронавірусу SARS-CoV-2, що викликав цю пандемію. Адже частина українців хворіли на COVID-19 без явно виражених симптомів і при цьому інфікували інших людей. Виявити таких безсимптомних носіїв можна було лише завдяки своєчасному їх тестуванню на наявність коронавірусу.

Утім, станом на 6 квітня 2020 р. в Україні всього було зроблено на інфікування населення на COVID-19 у розрахунку на 1 млн населення – 134 тести, в Італії – 11 937 тестів на 1 млн населення, у Німеччині – 10 962, Литві – 9403, Польщі – 2258 тестів на 1 млн населення. Поступово ситуація з тестуванням населення в Україні поліпшувалась. Але Україна й надалі відставала від багатьох країн за рівнем тестування населення. Так, станом на 30 вересня 2020 р., на початок піку першої хвилі захворюваності на COVID-19 в Україні, було зроблено 51,5 тис. тестів/млн осіб. А в Італії цей показник становив 187,5 тис. тестів/млн осіб, у Німеччині – 186,6 тис. тестів/млн осіб, Литві – 285,7 тис. тестів/млн осіб, Польщі – 88,1 тис. тестів/млн осіб [21].

Таким чином, аж до початку жовтня 2020 р., тобто напередодні першого великого спалаху COVID-19 в Україні, інфікування на коронавірус багатьох українців мало латентний характер. Це, окрім поширення COVID-19, сприяло формуванню викривлених чи навіть неадекватних наративів стосовно поширення COVID-19 в Україні у масових і професійних соціальних комунікаціях. Ще навесні 2020 р. в Україні темпи зростання обсягів потоків інформації про COVID-19 значно перевищували темпи зростання числа людей, вражених цією хворобою. Це стосувалось як спеціальної інформації, необхідної для професійної діяльності, у тому числі у сфері державного управління, так і масової інформації, поширення якої впливає на поведінку населення.

Також треба пригадати, що поширення COVID-19 у світі й в Україні припало на перший рік каденції нової державної влади, багато з представників якої ще не мали багатого досвіду державного управління. Де-факто в Україні на той момент склався певний дисбаланс між складністю медико-технологічних і соціально-економічних проблем, пов'язаних з подоланням загрози поширення COVID-19 в Україні та компетент-

ністю й досвідом працівників відповідних органів державного та місцевого управління, необхідним для ефективного розв'язання цих проблем. Про слухність цієї тези свідчить зміна трьох очільників Міністерства охорони здоров'я України протягом першої половини 2020 р. Заради об'єктивності слід додати, що розв'язання зазначених проблем сильно ускладнювалося великими очікуваннями населення щодо швидкого розв'язання новою державною владою багатьох соціальних проблем в Україні. Це підвищувало роль комунікацій соціально-політичної спрямованості в українському суспільстві, у тому числі й популістського характеру.

Кращому розумінню розвитку соціально-комунікативної ситуації навколо поширення COVID-19 у світі, включаючи Україну, сприяє ретроспективний аналіз хвиль захворюваності та смертності від цієї хвороби в різних країнах. Такий аналіз засвідчує, що навесні 2020 р., коли COVID-19 лише почав поширюватись в Україні, ряд держав Західної Європи вже пережили першу хвилю хвороби. Так, у Німеччині, Іспанії та Італії пік першої хвилі COVID-19 припав на березень – квітень 2020 р. Причому в Італії й, особливо, в Іспанії перша хвиля COVID-19 вирізнялася дуже високими показниками щоденної смертності: до 700–900 людей і навіть більше. В Україні ж щоденна кількість померлих від COVID-19 лише з квітня 2020 р. почала трохи перевищувати позначку у 10 осіб [21].

Однак завдяки роботі ЗМІ та інших каналів передачі інформації у вітчизняному інформаційному просторі в лютому – квітні 2020 р. склалася ситуація, коли уявлення про різні характеристики коронавірусної хвороби COVID-19 в українському суспільстві формувалися не стільки на підставі власного досвіду, а насамперед завдяки інформації, що надходила в Україну з-за кордону. І таке запозичення іноземного досвіду не завжди було вдалим.

Особливо це стосується потоків масової інформації, які формувалися завдяки роботі ЗМІ та соціальних мереж. Наприклад, ретрансльовані вітчизняними ЗМІ повідомлення з іноземних джерел про те, що в моргу якогось італійського містечка не вистачає місць для зберігання померлих від COVID-19, часто сприймалось українською аудиторією неадекватно, без урахування числа жителів цього містечка і наявних у його крематорії місць. До цього додавалися сюжети ЗМІ про глобальні епідемії з багатомільйонними жертвами, які людство пережило за історію свого існування. У результаті соціально-комунікативний вплив потоків таких наративів сприяв формуванню та поширенню в українському суспільстві неадек-

ватних уявлень про загрози, пов'язані з пандемією COVID-19. Наслідком цього стала доволі панічна реакція населення та запровадження урядом вельми жорстких обмежень на здійснення цілого ряду видів економічної діяльності в Україні.

Але згодом в українському суспільстві почав формуватися когнітивний дисонанс між проявами пандемії COVID-19 і негативними наслідками від запроваджених обмежень на економічну діяльність для доходів населення. І якщо на початку прояви пандемії COVID-19 для більшості українців мали віртуальний характер, то загроза фінансових втрат стала реальною і далі могла зростати. Адже від згаданих обмежень постраждали насамперед трудомісткі галузі, особливо сфера послуг.

У результаті, у структурі соціальних комунікацій, породжених пандемією COVID-19, наративи про фінансово-економічні втрати від обмежень на підприємницьку діяльність часто почали домінувати над медичними аспектами COVID-19. Наслідком інформаційно-психологічного впливу такої зміни змістової структури соціальних комунікацій стало доволі зневажливе ставлення значних верств українців саме до медичних загроз COVID-19. Це вплинуло і на соціально-політичний зміст комунікацій, що супроводжували пандемію в Україні. На тлі таких суспільних настроїв акценти в роботі державної влади значною мірою змістилися з медико-біологічних проблем на вирішення питань соціально-економічного розвитку України.

Аналіз, проведений у 2020 р. в Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ НБУВ), засвідчив, що влада й суспільство загалом тоді недооцінювали загрози поширення COVID-19 в Україні [5]. Тому спалах епідемії COVID-19 у IV кварталі 2020 р. в Україні став закономірним результатом дії суспільної психології, яка знайшла своє відображення в доволі нераціональній комбінації соціальних комунікацій медико-біологічного, економічного та соціально-політичного змісту.

Утім, цей спалах епідемії COVID-19 став потужним джерелом набуття українським суспільством власного досвіду боротьби з цією хворобою. Тому з кінця 2020 р. – початку 2021 р. уявлення фахівців різних галузей і, особливо, широкого загалу про COVID-19 та його наслідки суттєво змінились. У результаті Україна з кінця січня 2021 р. і до початку російського військового вторгнення в лютому 2022 р. посідала 17–18 місце у світі за сукупною кількістю зареєстрованих випадків захворювання на COVID-19. А динаміка пандемії COVID-19 в Україні поступово синхронізувалася з аналогічними процесами в країнах Європи.

Це позначилося на змістовій структурі відповідних соціальних комунікацій, яка стала більш збалансованою, у тому числі з огляду на їх галузеву спрямованість, і мала позитивний вплив на життєдіяльність українського суспільства.

Так, уявлення широкого загалу про біологічні характеристики COVID-19 та її наслідки стали більш адекватнішими, а ірраціональна поведінка – менш поширеною. Остання проявлялась, наприклад, у антивакцинаторських діях. Але їх наслідки для перебігу COVID-19 в Україні вже не були такими деструктивними, як наслідки масової поведінки у 2020 р. Аналіз відкритих джерел інформації засвідчив, що різні верстви українського суспільства поступово адаптувалися до перебігу пандемії COVID-19 відповідно до своїх уявлень, життєвих пріоритетів і фінансових можливостей.

Водночас за підсумками 2020 р. українська економіка виявилася більш стійкою до негативного впливу пандемії COVID-19, ніж раніше очікували експерти та посадові особи органів державного й місцевого управління. Усвідомлення цього факту відповідними працівниками позитивно вплинуло на професійні соціальні комунікації, так чи так пов'язані з пандемією COVID-19 в Україні, та сприяло стабілізації функціонування зазначених органів управління відповідно до звичного для них порядку роботи.

Представлена робота є відображенням внеску наукової бібліотеки у вивчення пандемії COVID-19 й подолання її наслідків. Адже вона базується, насамперед, на результатах роботи Центру дослідження соціальних комунікацій НБУВ. Тому внесок великих наукових бібліотек у дослідження пандемії COVID-19 та її наслідків повинен базуватися на ефективному використанні їх інформаційного і кадрового потенціалу для підготовки відповідних оглядових, аналітичних і наукових матеріалів з наступною передачею їх органам державної та місцевої влади, галузевого управління, публікації відповідних матеріалів у відкритому доступі.

Дослідження пандемії COVID-19 як процесу соціальної поліструктурної комунікації засвідчило, що її доцільно розглядати через механізми інформаційної / інформаційно-аналітичної діяльності різних соціальних суб'єктів, результати якої проявляються в їх поведінці. А з того факту, що змістове наповнення соціальних комунікацій багато в чому формує поведінку соціальних суб'єктів, впливає важливість існування раціонального змістового балансу між якісно відмінними, але функціонально взаємопов'язаними сферами поширення соціальних комунікацій. Адже

дія повідомлень однієї тематичної спрямованості причинно-наслідковими відносинами функціонально пов'язана з повідомленнями іншої тематичної спрямованості. Справедливість цих положень була підтверджена соціально-комунікативним дослідженням пандемії COVID-19.

Саме змістовий дисбаланс соціальних комунікацій медико-біологічної, фінансово-економічної та соціально-політичної спрямованості у вітчизняному інформаційному просторі сприяв стрімкому поширенню COVID-19 в Україні у 2020 р. Цей змістовий дисбаланс соціальних комунікацій був результатом некритичного сприйняття українським суспільством іноземного досвіду подолання пандемії COVID-19. З набуттям українським суспільством власного досвіду, що позначилось і на змістовій структурі відповідних соціальних комунікацій, боротьба з COVID-19 у нашій державі стала значно ефективнішою. Видається також, що поліструктурний підхід може бути ефективним для оцінки та прогнозування взаємозв'язку соціальних комунікацій та соціальної поведінки в часи криз загалом. Наприклад, у періоди війн та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Аулін О. Коронавірус у мусульманських країнах: основні тенденції. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2020. № 7. С. 50–57. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/7.pdf>
2. Беззуб І. Масове тестування на COVID–19: світовий та український досвід. *Громадська думка про правотворення*. Київ, 2020. № 10 (195). С. 3–14. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2020/10.pdf>
3. Ворошилов О. Пандемія коронавірусу: ситуація у світі та Україні. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2020. № 7. С. 20–27. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/7.pdf>
4. Закірова С. Форс-мажорні обставини: що змінила пандемія вірусу COVID-19? *Громадська думка про правотворення*. Київ, 2020. № 5 (190). С. 4–10. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2020/5.pdf>
5. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, і пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2020. № 8. С. 53–63. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/8.pdf> № 9. С. 47–53. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/9.pdf>
6. Есилевский С. Девятый вал второй волны. Уроки и парадоксы второй волны коронавируса. *Medium*. 2020. 04.09. URL: <https://yesylevskyu.medium.com/%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D1%8F%D1%82%D>

1%8 B%D0%B9-%D0%B2%D0%B0%D0%BB-%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B9-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%8 B–1130 acdc7178

7. Зісельс Й. Третя хвиля пандемії в світі. А що в Україні? *НВ*. 2021. 04.01. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-v-ukrajini-yak-vidbuvayetsya-vaksinaciya-novini-ukrajini-50133810.html?utm_source=site&utm_medium=heads&utm_campaign=main_page_heads

8. Почепцов Г. Г. Коронавирус: как меняются наше сознание и будущее. Х. : Фолио, 2020. 250 с.

9. Сенченко М. Коронавірус – біологічна зброя світової гібридної війни. *Вісн. Книжк. палати*. 2020. № 5. С. 3–11. [https://doi.org/10.36273/2-076-9555.2020.5\(286\).3-11](https://doi.org/10.36273/2-076-9555.2020.5(286).3-11)

10. Онищук М. COVID-19: український вимір (за матеріалами вітчизняних і зарубіжних ЗМІ). *Вісн. Книжк. палати*. 2020. № 5. С. 31–39. [https://doi.org/10.36273/2076–9555.2020.5\(286\).31-39](https://doi.org/10.36273/2076–9555.2020.5(286).31-39)

11. Коваль Т., Горєва В., Кулаковська Т., Матвійчук Л. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: наукова та бібліотечно-інформаційна діяльність в умовах карантину (2020 р.). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2021. Вип. 61. С. 167–191. <https://doi.org/10.15407/np.61.167>

12. Спіріна С. В. Активізація розвитку електронних ресурсів світових бібліотек в умовах пандемії COVID-19. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 5–7 жовт. 2021 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН ; відп. за вип. М. В. Іванова*. Київ, 2021. С. 341–344. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1225>

13. Кубко А. Ю. Актуальність проекту «Бібліометрика української науки» як наукометричного інструменту в умовах пандемії COVID-19. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 5–7 жовт. 2021 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН ; відп. за вип. М. В. Іванова*. Київ, 2021. С. 299–301. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1218>

14. Натаров О. О. Популяризація науки як важливий чинник протидії інфодемії COVID-19: роль бібліотек. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 5–7 жовт. 2021 р.) / відп. за вип. М. В. Іванова ; НАН*

України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН. Київ, 2021. С. 311–314. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1228>

15. Федулова І., Джулай М. Економічні наслідки пандемії COVID-19 для підприємств України. *Вісн. КНТЕУ*. 2020. № 4. С. 74–91. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)06](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)06)

16. Крилова І. Г., Іваненко Т. Я. Соціально-економічний ризик бідності домогосподарств України. *Вісн. аграр. науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 4. С. 2–20. [http://doi.org/10.31521/2313-092X/2020-4\(108\)-2](http://doi.org/10.31521/2313-092X/2020-4(108)-2)

17. Чорний О. В. Механізми реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я пі д час пандемії COVID-19 на засадах партнерства в суспільно-владній взаємодії. *Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2021. № 2. Том 32 (71). С. 82–86. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/014>

18. Спицька К. О. Вплив COVID-19 на ринок праці в Україні та в Республіці Польща. *International scientific and practical conference*. Wloclawek, Republic of Poland February 26–27, 2021 (pp. 124–128). <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-30>

19. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / авт.-сост. В. А. Ильганаева. Х. : КП «Городская типография», 2009. 392 с.

20. Кулицький С. Аналітична діяльність бібліотеки як засіб ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 199–214. <https://doi.org/10.15407/np.52.199>

21. COVID-19 coronavirus pandemic. *Worldometer*. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus>

22. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). СПб. : Питер, 1998. 608 с.

23. Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб. : Питер, 2002. 368 с.

References

1. Aulin, O. (2020). Koronavirus u musulmanskykh krainakh: osnovni tendentsii [Coronavirus in Muslim countries: main trends]. *Ukraina: podii, fakty, komentari – Ukraine: Events, Facts, Comments*, 7, 50–57. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/7.pdf>

2. Bezzub, I. (2020). Masove testuvannia na COVID-19: svitovy i ta ukraïnskyi dosvid [Mass testing for COVID-19: World and Ukrainian experience]. *Hromadska dumka pro pravotvorennia – Public Opinion*

on *Lawmaking*, 10(195), 3–14. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/10.pdf>

3. Voroshylov, O. (2020). Pandemiia koronavirusu: sytuatsiia u sviti ta Ukraini [Coronavirus pandemic: the Situation in the World and in the Ukraine]. *Ukraina: podii, fakty, komentari – Ukraine: Events, Facts, Comments*, 3, 20–27. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/7.pdf>

4. Zakirova, S. (2020). Fors-mazhorni obstavyny: shcho zminyly pandemiia virusu COVID-19? [Force majeure: What has the COVID-19 Virus Pandemic Changed?]. *Hromadska dumka pro pravotvorennia – Public Opinion on Lawmaking*, 5(190), 4–10. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/5.pdf>

5. Kulytskyi, S. (2020). Problemy rozvytku ekonomiky Ukrainy, obumovleni pandemiieiu koronavirusu COVID-19 u sviti, i poshuk shliakhiv yikh rozv'iazannia [Problems of Ukraine's Economic development caused by the COVID-19 Coronavirus Pandemic in the World and finding ways to solve them]. *Ukraina: podii, fakty, komentari – Ukraine: Events, Facts, Comments*, 8, 53–63; 9, 47–53 [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/8.pdf> <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/9.pdf>

6. Esilevskii, S. (2020). Deviatyi val vtoroi volny. Uroki i paradoksy vtoroi volny koronavirusa [The ninth shaft of the second wave. Lessons and paradoxes of the second wave of coronavirus]. *Medium*. 04.09 [in Russian]. Retrieved from <https://yesylevskyy.medium.com/%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D1%8F%D1%82%D1%8B%D0%B9-%D0%B2%D0%B0%D0%B B-%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B9-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%8B-1130acdc7178>

7. Zisels, Y. (2021). Tretia khvyliia pandemii v sviti. A shcho v Ukraini? [The third wave of the pandemic in the World. And what about Ukraine?]. *NV*. 04.01 [in Ukrainian]. Retrieved from https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-v-ukrajini-yak-vidbuvayetsya-vakcinaciya-novini-ukrajini-50133810.html?utm_source=site&utm_medium=heads&utm_campaign=main_page_heads

8. Pocheptsov, H. H. (2020). Koronavirus: kak meniaiutsia nashe soznanye y budushchee [Coronavirus: how our consciousness and future are changing]. Kharkiv: Folyo [in Russian].

9. Senchenko, M. (2020). Koronavirus – biolohichna zbroia svitovoi hibrydnoi viiny [Coronavirus is a biological weapon of the world hybrid war]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 5, 3–11 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.5\(286\).3-11](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.5(286).3-11)

10. Onyshchuk, M. (2020). COVID-19: ukraïnskyi vymir (za materi-alamy vitchyznianskykh i zarubizhnykh ZMI) [COVID-19: Ukrainian dimension (according to domestic and foreign media)]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 5, 3–11 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.5\(286\).31-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.5(286).31-39)
11. Koval, T., Horieva, V., Kulakovska, T., Matviichuk, L. (2020). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: naukova ta bibliotechno-informatsiina diialnist v umovakh karantynu [Vernadsky National Library of Ukraine: scientific and library and information activities in quarantine]. *Naukovi praci Nacionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskogo – Transactios of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 61, 167–191. Kyiv [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.61.167>
12. Spirina, S. V. (2021). Aktyvizatsiia rozvytku elektronnykh resursiv svitovykh bibliotek v umovakh pandemii COVID-19 [Intensifying the development of electronic resources of world libraries in the context of the COVID-19 pandemic]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Vid upravlinnia resursamy – do upravlinnia znanniamy: materialy Mizhnar. nauk. konf. (m. Kyïv, 5–7 zhovt. 2021 r.) – Library. Science. Communication. From Resource Management to Knowledge Management: Proceedings of the International Conference (Kyïv, October 5–7, 2021)*. (pp. 341–344). Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1225>
13. Kubko, A. Yu. Aktualnist proektu «Bibliometrika ukraïnskoï nauky» yak naukometrychnoho instrumentu v umovakh pandemii COVID-19 (2021). [Relevance of the project «Bibliometrics of Ukrainian Science» as a scientometric tool in a pandemic COVID-19]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Vid upravlinnia resursamy – do upravlinnia znanniamy: materialy Mizhnar. nauk. konf. (m. Kyïv, 5–7 zhovt. 2021 r.) – Library. Science. Communication. From Resource Management to Knowledge Management: Proceedings of the International Conference (Kyïv, October 5–7, 2021)*. (pp. 299–301). Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1218>
14. Natarov, O. O. Populiaryzatsiia nauky yak vazhlyvyi chynnyk protydii infodemii COVID-19 : rol bibliotek [Popularization of science as an important factor in counteracting the COVID-19 infodemia: the role of libraries]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Vid upravlinnia resursamy – do upravlinnia znanniamy: materialy Mizhnar. nauk. konf. (m. Kyïv, 5–7 zhovt. 2021 r.) – Library. Science. Communication. From Resource Management to Knowledge Management: Proceedings of the International Conference (Kyïv, October 5–7,*

2021). (pp. 311–314). Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1228>

15. Fedulova I., Dzhulai M. (2020). Ekonomichni naslidky pandemii COVID-19 dlia pidpriemstv Ukrainy [Economic consequences of the COVID-19 pandemic for Ukrainian enterprises]. *Visnyk KNTEU–Bulletin of the KNTEU*, 4, 74–91 [in Ukrainian]. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)06](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)06)

16. Krylova, I. H., Ivanenko T. (2020). Ya. Sotsialno-ekonomichnyi ryzyk bidnosti domohospodarstv Ukrainy [Socio-economic risk of poverty in Ukrainian households]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia – Bulletin of Agrarian Science of the Black Sea Coast*, 4, 2–20 [in Ukrainian]. [http://doi.org/10.31521/2313-092X/2020-4\(108\)-2](http://doi.org/10.31521/2313-092X/2020-4(108)-2)

17. Chorni, O. V. (2021). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky v haluzi okhorony zdorov'ia pi d chas pandemii COVID-19 na zasadakh partnerstva v suspilno-vladnii vzaємodii [Mechanisms of implementation of state policy in the field of health care during the COVID-19 pandemic on the basis of partnership in public-authority interaction]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. – Scientific notes of Tavriya National University named after VI Vernadsky*. Series: Public Administration, 2, 32(71), 82–86 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/014>

18. Spytska, K. O. (2021). Vplyv COVID-19 na rynek pratsi v Ukraini ta v Respublitsi Polshcha [Impact of COVID-19 on the labor market in Ukraine and the Republic of Poland]. *International scientific and practical conference*. Wloclawek, Republic of Poland February 26–27. (pp. 124–128) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-30>

19. Ilganaeva, V. A. (Author-Compiler). (2009). Socialnye kommunikatsii (teoriya, metodologiya, dejatel'nost): slovar-spravochnik [Social communications (theory, methodology, activity): a dictionary-directory]. Kharkov: KP «Gorodskaja tipografija» [in Russian].

20. Kulytskyj, S. (2019). Analitychna diialnist biblioteky iak zasib identyfikatsii, verryfikatsii ta pozytsionuvannia stratehichnykh komunikatsij natsionalnoi ekonomiky [Analytical activity of library as a means of identification, verification and positioning of strategic communications of the national economy]. *Naukovi praci Nacionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 52, 199–214. Kyiv [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.52.199>

21. COVID-19 coronavirus pandemic. *Worldometer* [in English]. Retrieved from <https://www.worldometers.info/coronavirus>

22. Hjelle, L., Ziegler, D. (1998). *Teorii lichnosti (Osnovnye polozheniia, issledovaniia i primenenie) [Personality Theories. Basic Assumptions, Restarch, and Applications]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].

23. Olshanskii, D. V. (2002). *Psikhologiiia mass [Psychology of the masses]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 26.02.2022.

Sergii Kulytskyi,

PhD (Economics), Senior Researcher, Assistant Professor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: kulitskysp@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-1807>

The Study of the COVID-19 Pandemic as a Social Multi-Structural Communication

The article presents the study of the relationship between the COVID-19 pandemic and the social communications that accompanied its spread in Ukraine. These social communications are seen as a multi-structural information process, as the COVID-19 pandemic affects various spheres of society. The empirical basis of the article is the analytical works of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, research papers and sources of information from the Internet. The multi-structural approach to the socio-communicative study of the COVID-19 pandemic is based on the analysis of the relationship between the impact of social communications caused by this pandemic, on various spheres of activity of Ukrainian society. The COVID-19 pandemic has given rise to interconnected biomedical, economic, social and political social communications. The leading role in the structure of these social communications was played by communications related to the medical and biological aspects of the COVID-19 pandemic. In mid-2020, Ukrainian society began to experience a cognitive dissonance between the manifestations of the COVID-19 pandemic and negative consequences for the population's income from the government's restrictions on economic activity. This has led to the contempt of many Ukrainians for the medical threats to COVID-19. Therefore, the outbreak of the COVID-19 epidemic at the end of 2020 in Ukraine was the result of the influence of social psychology, which has manifested itself in an irrational combination of social communications of medical, biological, economic and socio-political content. This outbreak of the COVID-19 epidemic has become a powerful source for Ukrainian society to gain its own experience in combating the disease. Therefore, at the beginning of 2021, the perceptions of specialists in various industries and the population of Ukraine about COVID-19 and its consequences have changed significantly.

Keywords: content imbalance, information, cognitive dissonance, scientific library, pandemic COVID-19, multi-structural social communication, social communications.